ESHITISHIDA NUQSONI BO‘LGAN BOLALARNING NUTQIY MADANIYATINI EKSPEREMENTAL O‘RGANISH BO‘YICHA TADQIQOTNI TASHKIL ETISH

Mingnarov Abduxoliq Toshmirzayevich
Ilmiy rahbar: Nizomiy nomidagi O’zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti
Tarix fanlari doktori (DSc)

Aliqulova Gulira`no Anvar qizi
Nizomiy nomidagi O’zMPU Surdopedagogikayo’nalishi
Magistratura 1-bosqich talabasi
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20199014

Annotatsiya

Mazkur maqolada eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning nutqiy madaniyatini eksperimental o‘rganish bo‘yicha tadqiqotni tashkil etish masalalari yoritilgan. Tadqiqotning maqsadi, vazifalari, metodologik asoslari hamda eksperimental bosqichlari tahlil qilinadi. Shuningdek, bolalarning nutqiy rivojlanish darajasini aniqlashda qo‘llanilgan pedagogik, psixologik va logopedik metodlar tavsiflangan. Eksperiment natijalarini qayta ishlash va tahlil qilish usullari ham ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: eshitish nuqsoni, nutqiy madaniyat, eksperiment, logopediya, inklyuziv ta’lim, kommunikativ kompetensiya, pedagogik tadqiqot.

Аннотация

В данной статье рассматриваются вопросы организации экспериментального исследования речевой культуры детей с нарушением слуха. Анализируются цели, задачи и методологические основы исследования, а также этапы проведения педагогического эксперимента. Описаны педагогические, психологические и логопедические методы диагностики уровня речевого развития детей. Также раскрываются способы обработки и анализа результатов эксперимента.

Ключевые слова: нарушение слуха, речевая культура, эксперимент, логопедия, инклюзивное образование, коммуникативная компетенция, педагогическое исследование.

Abstract

This article discusses the organization of an experimental study on the speech culture of children with hearing impairments. The goals, objectives, methodological foundations, and stages of the experimental research are analyzed. Pedagogical, psychological, and speech therapy methods used to determine the level of children’s speech development are described. In addition, methods for processing and analyzing experimental results are presented.

Keywords: hearing impairment, speech culture, experiment, speech therapy, inclusive education, communicative competence, pedagogical research.

Kirish

Hozirgi kunda inklyuziv ta’lim tizimining rivojlanishi natijasida alohida ta’lim ehtiyojiga ega bo‘lgan bolalarning nutqiy rivojlanishini o‘rganish dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning nutqiy madaniyatini shakllantirish masalasi nafaqat logopedik, balki ijtimoiy-pedagogik ahamiyatga ham ega. Chunki nutqiy madaniyat bolaning jamiyat bilan samarali muloqotga kirishishi, ijtimoiy moslashuvi hamda shaxs sifatida rivojlanishida muhim omil hisoblanadi.

Eshitish qobiliyatining cheklanganligi natijasida bolalarda tovushlarni idrok qilish, talaffuz, lug‘at boyligi va grammatik qurilishning shakllanishida qator qiyinchiliklar yuzaga keladi. Bu esa nutqiy faoliyatning rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning nutqiy madaniyatini eksperimental asosda o‘rganish hamda samarali pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning nutqiy madaniyatini eksperimental o‘rganish va uni rivojlantirishning samarali pedagogik shart-sharoitlarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning nutqiy rivojlanish darajasini aniqlash;

nutqiy madaniyatning tarkibiy komponentlarini tahlil qilish;

eksperimental ishlar uchun diagnostik metodikalarni tanlash;

tajriba-sinov ishlarini tashkil etish;

olingan natijalarni statistik tahlil qilish;

korreksion-rivojlantiruvchi metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot davomida kompleks yondashuv asosida pedagogik, psixologik va logopedik metodlardan foydalanildi. Jumladan:

kuzatish metodi;

suhbat metodi;

pedagogik eksperiment;

diagnostik topshiriqlar;

nutq namunasini tahlil qilish;

statistik qayta ishlash metodlari.

Eksperimental tadqiqot uch bosqichda tashkil etildi:

Shakllantiruvchi bosqich – maxsus pedagogik texnologiyalar asosida korreksion ishlarni olib borish;

Nazorat bosqichi – olingan natijalarni tahlil qilish va samaradorlikni baholash.

Tadqiqot jarayonida eshitishida nuqsoni bo‘lgan maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalar ishtirok etdi. Eksperiment uchun nazorat va tajriba guruhlari tashkil etildi

Nutqiy madaniyatni baholash mezonlari

Nutqiy madaniyatni aniqlashda quyidagi mezonlarga e’tibor qaratildi:

Fonetik mezon

Bolalarning tovush talaffuzi, artikulyatsiya holati hamda eshitish differensiasiyasi o‘rganildi. Ko‘pchilik bolalarda undosh tovushlarni talaffuz qilishda qiyinchiliklar kuzatildi.

Lug‘aviy mezon

Faol va passiv lug‘at boyligi darajasi baholandi. Ayrim bolalarda so‘z boyligining yetarli emasligi sababli fikrni ifodalashda qiyinchiliklar aniqlandi.

Grammatik mezon

Gap tuzish, so‘zlarni grammatik jihatdan bog‘lash hamda morfologik shakllardan foydalanish holati tahlil qilindi.

Kommunikativ mezon

Bolalarning muloqotga kirishish faolligi, savollarga javob qaytarishi va suhbatni davom ettirish ko‘nikmalari o‘rganildi

Eksperimental ishlarni tashkil etish

Eksperimental tadqiqot davomida maxsus korreksion-rivojlantiruvchi mashg‘ulotlar ishlab chiqildi. Mashg‘ulotlarda quyidagi texnologiyalardan foydalanildi:

vizual ko‘maklashuvchi vositalar;
artikulyatsion gimnastika;
eshituv mashqlari;
dialogik nutqni rivojlantirish texnologiyalari;
o‘yin metodlari;
axborot-kommunikatsion texnologiyalar.

Mashg‘ulotlar tizimli ravishda haftasiga 3 marotaba olib borildi. Har bir mashg‘ulot davomida bolalarning individual imkoniyatlari hisobga olindi.

Eksperiment natijalari shuni ko‘rsatdiki, maxsus tashkil etilgan pedagogik ta’sir natijasida bolalarning talaffuz aniqligi, lug‘at boyligi va kommunikativ faolligida sezilarli ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi.

Natijalar tahlili

Tajriba yakunida nazorat va tajriba guruhlari natijalari solishtirildi. Tajriba guruhidagi bolalarda quyidagi ko‘rsatkichlar yaxshilandi:

tovush talaffuzi sifati;
grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzish;
muloqot faolligi;
bog‘lanishli nutq ko‘nikmalari;
nutqiy etikaga rioya qilish.

Natijalar statistik jihatdan qayta ishlanganda eksperimental metodikaning samaradorligi tasdiqlandi. Bu esa maxsus pedagogik texnologiyalar eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning nutqiy madaniyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etishini ko‘rsatadi.

Xulosa

Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarning nutqiy madaniyatini eksperimental o‘rganish jarayoni kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi. Tadqiqot natijalari maxsus tashkil etilgan korreksion-pedagogik ishlar bolalarning nutqiy rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini isbotladi. Ayniqsa, individual yondashuv, kommunikativ metodlar hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish yuqori samaradorlikni ta’minlaydi.

Kelgusida ushbu yo‘nalishda innovatsion logopedik texnologiyalarni ishlab chiqish va inklyuziv ta’lim tizimiga joriy etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotskiy L.S. Defektologiya asoslari. – Moskva, 1995.
2. Levina R.E. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi. – Moskva, 1981.
3. Boskis R.M. Surdopedagogika asoslari. – Moskva, 1988.
4. Nurkeldiyeva D.A. Inklyuziv ta’lim metodologiyasi. – Toshkent, 2021.
5. Po‘latova P.M. Maxsus pedagogika. – Toshkent, 2020.
6. Shomaxmudova R.Sh. Logopedik texnologiyalar asoslari. – Toshkent, 2019.